

Kapitel 7. Er det amerikanske hegemoni stabilt?

Det militære hegemoni

Ingen betvivler at USA i dag nyder finansielt og militært hegemoni. At Dollaren er global supervaluta har vi allerede set, så lad os kort betragte USA's militære kapacitet og strategi.

USA's militærudgifter er næsten lige så store som resten af verdens tilsammen. Dets hær er ganske vidst kun på 1 ½ million mand (mod fx Kina's 2 ½ million), men til gengæld har USA militærfaciliteter i 132 lande, egentlige baser i halvdelen af dem. Den officielle militære støtte går især til Israel, Ægypten, Jordan, Pakistan og Indien, mens USA eksporterer våben for \$18,5 mia, langt foran Rusland og Frankrig med hver \$4,5 mia, og det giver i sig selv en betydelig indflydelse. USA's militære budget i 2004 var officielt på \$437 mia (overfor Kina's på \$70 mia), mens det nye budget er på \$453, men i realiteten \$670 mia, svarende til over 5% af BNP.

Den amerikanske militærdoktrin er blevet mere offensiv, med planer om militarisering af rummet, opgivelse af den tidligere doktrin om inddæmning og afskrækkelse til fordel for forebyggende angreb, anvendelse af a-våben også mod ikke-atommagter og ikke blot ved 'national survival', samt udvikling af 'smarte', små atomvåben. Atomtærsklen er således blevet sænket. I november 2001 trak USA sig ud af konventionen mod biologiske våben og en måned efter opsagdes ABM-aftalen (Anti Ballistic Missiles) med Rusland. USA er videre imod aftaler om forbud mod prøvesprængninger og antipersonel miner. Alt i alt en klar drejning mod en mere aggressiv og unilateral politik, der bl.a. har reduceret – eller elimineret – NATO's rolle.

Det vigtigste er imidlertid det mindst kendte, nemlig at USA er ved at opnå nukleart hegemoni, i form af evnen til at ødelægge de atomvåben, som Rusland og Kina retter mod USA ('first-strike capability');¹ det skyldes den amerikanske oprustning, det russiske militærs forfald og Kina's uudviklede atomvåben. Under den Kolde krig, rettere fra begyndelsen af 60erne, var der nuklear magtbalance, fordi hverken USA eller Sovjet kunne forhindre modparten i at udslette én selv ('Mutually Assured Destruction' eller MAD). Det gav stabilitet, for så vidt som det udelukkede atomkrig, undtagen ved et uheld. Snart kan USA imidlertid med troværdighed udøve atomar afpresning i en krisesituation. Det giver USA den ultimative magt, specielt i den kommende konfrontation med Kina; i sammenligning hermed er sejre og nederlag i krigen mod Al Qaeda eller opgør med lande som Nordkorea, Venezuela og Iran bagateller.

I dette afsluttende kapitel vil jeg diskutere i hvilken udstrækning det amerikanske hegemoni er stabilt. Hvilke økonomiske og politiske trusler foreligger der? Forinden skal vi se på hegemoniets historiske oprindelse og den proces gennem hvilken det afløste det Britiske Imperium. Her er en sammenligning med sidstnævnte imperiums økonomiske funktionsmåde nyttig.

I den klassiske imperialismes epoke, fra ca. 1870 til 1914, var ordet 'imperialisme' neutralt; politikere i England og USA beskrev sig selv som 'imperialister' eller 'anti-imperialister', alt efter holdning. I vore dage bruges ordet overvejende negativt, med associationer til undertrykkelse og udbytning, om end visse neokonservative opfatter sig selv som 'demokratiske imperialister'. Derfor foretrækker jeg den mere neutrale betegnelse 'hegemoni' for at beskrive den aktuelle amerikanske overmagt, selv om nogle vil reservere denne betegnelse til en styreform, hvor den dominerende magt accepterer fælles spilleregler, nemlig Folkeretten.

Den klassiske amerikanske imperialisme

USA er en tidligere engelsk koloni, og derfor stak anti-kolonialismen dybt. Den amerikanske ekspansion i 1800-tallet ligner den russiske, snarere end den britiske. Kernelandet blev udvidet gennem krige mod de nærmeste, indianerne og Mexico, men Texas blev ikke en koloni; den blev en ligeberettiget enkeltstat.

Men i den 'progressive periode' fra 1895 til 1914 – det 'progressive' beror på det forgæves forsøg på at kontrollere den selskabskapitalisme, som i disse år tog over fra den tidligere konkurrencekapitalisme – begynder USA at efterligne englænderne og de øvrige imperialistiske lande i Europa. Krigen mod Spanien i 1898 var oprindeligt tænkt som støtte til den cubanske befrielsesbevægelse, men da sejren var i hus, vendte USA på en tallerken. Cuba blev en semi-koloni, som USA med Platt Amendment fik formel ret til at intervenere i, hvilket da også skete i 1906-09, 1912 og 1917, mens Filippinerne blev forvandlet fra en spansk til en amerikansk koloni; dette krævede en blodig nedkæmpelse af den modstandsbevægelse, der oprindeligt havde støttet USA mod Spanien.

Bortset fra Filippinerne og Puerto Rico etablerede USA imidlertid ikke egentlige, militært besatte kolonier; vi fik ikke et amerikansk kolonirige, i stil med det britiske, franske og tyske. I stedet udøvedes kontrollen gennem militære interventioner og midlertidige besættelser, især i Mellemamerika og Caribien. Hvor den tidligere ekspansion handlede om at erobre jord fra indianerne og mexicanerne, var målet nu at erhverve råstoffer eller åbne markeder.

Der var modstand, fx blev der i 1898 dannet en Anti-Imperialistisk Liga, men den nye politik blev nogenlunde konsekvent støttet af datidens præsidenter: Theodor Roosevelt, Taft og Woodrow Wilson.

Der er interessante forskelle i begrundelserne for hhv. den britiske og amerikanske imperialisme.

I England blev den imperialistiske politik især båret af det konservative parti (Disraeli), fordi den harmonerede godt med traditionelle værdier om nationalisme og paternalisme. Imperiet var udtryk for Englands storhed og magt, og de fremmede folkeslag blev opfattet som 'halvt vilde, halvt børn', som Kipling sagde; det var 'den hvide mands byrde' at tage vare på dem og opdrage dem til kristne mennesker. For de liberale (Gladstone) var sagen mere kompliceret. Adam Smith havde været imod kolonier, som han så som et udtryk for den afskyede merkantilisme; lad markedet og ikke kanonerne råde. På den anden side havde de kapitalister, som de liberale repræsenterede, en interesse i et sikkert afsætningsmarked, ikke mindst efter 1870'erne da England begyndte at miste markedsandele til USA og Tyskland; faktisk koncentrerede Englands økonomi sig i stigende grad om handel med og investering indenfor Imperiet. Det var baggrunden for de liberale eller 'radikale' imperialister, som Joseph Chamberlain var bannerfører for. I årene omkring århundredeskiftet kæmpede han – stort set forgæves – for imperiepræferencer, hvilket i sin mest radikale udformning ville betyde at Imperiet skulle udgøre en toldunion, altså intern frihandel, men fælles toldmur udadtil. Det har selvfølgelig ikke så meget med liberalisme at gøre, men hvorfor skulle man have et Imperium, hvis det ikke gav fordele overfor konkurrenterne?²

De amerikanske imperialister interesserede sig mindre for de kulturelle og moralske sider, og de var langt mere kontante i deres økonomiske begrundelser. Det blev set som helt legitimt når statsmagten med de til rådighed stående midler beskyttede amerikanske varer og investeringer, der måtte befinde sig i udlandet.

Ofte lå initiativet hos virksomhederne; de handlede med et land eller investerede i det, og appellerede så til den amerikanske regering, hvis de løb ind i problemer. Det var således tilfældet i Santo Domingo; et amerikansk selskab kunne ikke få sit tilgodehavende udbetalt,

hvorefter marinesoldater eksproprierede toldvæsenet og overlod dets administration til selskabet. Princippet var at 'the flag follows the commerce'. Med Wilson's ord i 1907:

"Da handel er ligeglad med nationale grænser, og da industrialisten insisterer på at betragte verden som ét marked, må nationens flag følge ham, og døren til de nationer, som er lukket for ham, må sønderbrydes /battered down/. Koncessioner, som finansfolk har opnået, må sikres af udenrigsministre, selv om uvillige nationers suverænitet forulempes /be outraged in the process/. Kolonier må erhverves eller etableres, således at intet nyttigt hjørne af verden overses eller lades ubrugt" (Cit. i Lens 1971: 195).

Eller præsident Taft i 1912 (efter endnu en militær intervention på Cuba):

"Om end vores udenrigspolitik ikke bør afvige en millimeter fra retfærdighedens lige vej, kan den meget vel omfatte aktiv intervention for at sikre muligheden for profitable investeringer for vore handelsvarer og vore kapitalister" (Cit. i Lens 1971: 215).

Statsmagten ses her klart som redskab for kapitalen, uden liberale engelske betænkeligheder ved at forstyrre markedsmekanismen.

Initiativet kunne også udgå fra regeringen, snarere end fra selskaberne; det var især tilfældet under Taft. Regeringen sørgede ofte for at investeringsmodne fremmede lande, hvorefter selskaberne kunne rykke ind ('the commerce follows the flag'). Krigen mod Spanien, besættelsen af Panama for at etablere kanalen eller åbningen af Japan allerede i 1852, da Commodore Perry med våbenmagt tvang landet til at tillade amerikansk eksport, er eksempler. Overfor Kina hyldedes princippet om 'den åbne dørs politik', hvilket betød at USA på lige fod med de øvrige imperialistiske magter (England, Frankrig, Tyskland, Rusland og Japan) havde ret til uhindret adgang.

Alligevel var der også et element af idealisme i den amerikanske imperialism. Den amerikanske tradition for anti-kolonialisme og demokrati indebar, at de forskellige administrationer følte en vis forpligtelse til at respektere ordnede forfatningsmæssige forhold, endda demokrati, i de lande hvor man inter文enerede.³

Så vidt de generelle principper og politikker.

Latinamerika var naturligvis specielt. Allerede i 1823 havde USA med Monroe-doktrinen erklæret Latinamerika som USA's indflydelsessfære. Doktrinen var oprindeligt af defensiv karakter, vendt mod europæisk indblanding, men dette ændredes med en tilføjelse i 1904, det såkaldte Roosevelt Corollary, hvor præsidenten forbeholdt USA retten til at gribe ind i latinamerikanske lande, hvis regeringer gjorde sig skyldige i 'kroniske misgerninger /wrongdoings/ eller en magtesløshed, som resulterer i en almen opløsning af sammenhængene i et civiliseret samfund'.

Dermed havde USA udnævnt sig selv til politi i Latinamerika. 'Tilføjelsen' blev delvis tilbagekaldt i 1930, og i 1933 erklærede den nye Roosevelt administration sig som tilhænger af 'den gode nabos politik' og tog udtrykkeligt afstand fra militære interventioner. Dette blev nogenlunde efterlevet i 30'erne, fx nøjedes USA med en boycott af mexicansk olie, da dette land i 1938 nationaliserede de amerikanske olieselskaber.

Efter 1945 har USA overvejende sikret sin dominans med økonomiske midler, men i krisesituationer er man vendte tilbage til militære eller semi-militære interventioner.⁴ Begrundelsen skiftede nu fra økonomiske interesser til anti-kommunisme.

Vagtskiftet fra Britisk Imperium til Amerikansk Hegemoni

Afviklingen af det Britiske Imperium blev en langstrakt affære.

Imperiet var opdelt i to kategorier. Der var de egentlige kolonier eller 'dependencies', med Indien i spidsen, hvor magten blev opretholdt gennem militær besættelse. Og så var der

de 'hvide kolonier' (Australien, New Zealand, Canada, Sydafrika og til dels det nuværende Zimbabwe og Zambia), hvor de engelske indvandrere efterhånden opnåede en betydelig selvstændighed og uafhængighed og dermed snarere var allierede end kolonier.

Første Verdenskrig svækkede England's økonomi betydeligt. Krigen blev finansieret ved at England trak på de store kapitalmængder, der var investeret i Imperiet. Mange lån og investeringer blev afviklet, hvilket undergravede Englands økonomiske magt over Imperiet. Desuden blev krigen finansieret gennem store lån fra USA. England argumenterede at disse penge burde betragtes som USA's bidrag til den fælles kamp (hvor England havde ydet langt større menneskelige ofre), men USA var i 1918 af en anden mening. Det var lån og pengene skulle betales tilbage. Det siges gerne at 20ernes internationale kapitalbevægelser forløb i en trekant, med krigsskadeerstatninger fra Tyskland til England og Frankrig, som så afbetalte lån til USA, hvorefter USA lånte penge til Tyskland så dette land kunne betale erstatningerne. Men England fik ikke meget fra Tyskland, så man foreslog at stryge både erstatninger og afbetalinger, men USA afviste en sådan sammenkædning.

England var stadig den dominerende sømagt, og opnåede endog nu kontrol med Mellemøsten, men økonomisk var landet svækket. Det havde tidligere levet af profit og renter fra den store kapitaleksport til udlandet, især Imperiet, men de beløb svandt nu ind, samtidig med at USA krævede sit tilgodehavende. Dette er en væsentlig del af baggrunden for den økonomiske stagnation, med stor arbejdsløshed, som England oplevede i 20erne.

Men USA tog ikke over som den dominerende verdensmagt, tværtimod trak landet sig tilbage i isolation i mellemkrigstiden, hvilket blev indvarslet af Kongressens afvisning af at ratificere USA's medlemskab af Folkeforbundet. På det finansielle område blev Sterling ikke erstattet af Dollars som dominerende valuta. Nogen mener at det var dette magttomrum, dette fravær af en hegemon, som lå til grund for periodens ustabilitet.

Verdenskrisen i 30erne betød et sammenbrud for internationalt økonomisk samarbejde. Både USA og England gik fra guld, så der nu ikke længere var en fælles standard. Samtidig søgte Imperiet at ride stormen af ved at rykke nærmere sammen i et Sterling-område; ved Ottawa-aftalen i 1932 vedtoges omsider de imperiepræferencer, som Joseph Chamberlain engang havde anbefalet.

Efter Anden Verdenskrig trak USA sig ikke tilbage i isolation. Tværtimod var landet drivende i etableringen af FN og Bretton Wood systemet. Realøkonomisk var USA altdominerende i 1945, og $\frac{3}{4}$ af verdens guld befandt sig dér. Derfor var det uundgåeligt at Dollaren måtte blive den nye dominerende valuta og at USA måtte blive den nye hegemon.

Krigen gav England det endelige knæk. USA førte en benhård politik overfor England for at sikre at vagtskiftet skete så hurtigt som muligt og på de betingelser, der var mest gunstige for USA. Lend-and-lease hjælpen fra USA satte ikke England i gæld, men landet måtte låne store beløb fra fællerne indenfor Imperiet. Efter krigen var England på fallittens rand, så man måtte låne i USA, – som benyttede lejligheden til, i frihandlens navn, at kræve en afvikling af imperiepræferencerne og dermed af Sterling-området. England havde her håbet at kunne betale sin gæld til de tidligere 'hvide kolonier' ved at eksportere til dem på favorable vilkår; valutarisk betød dette at koloniernes Sterling tilgodehavender skulle bruges indenfor Sterling-området, især England. USA krævede imidlertid adgang, og adgang forudsatte at koloniernes Sterlings skulle kunne bruges til at købe amerikanske industrivarer, altså være konvertible til Dollars. USA fik stort set sin vilje, fordi man kunne stille sådanne krav som betingelse for de lån, som England var helt afhængig af.

England behøvede de amerikanske lån for at undgå en svækkelse af Sterling og dermed af landets finansielle rolle i verden. Det mislykkedes imidlertid og Sterling måtte devalueres med 30% i 1949. Wall Street overtog City's status som verdens finansielle centrum, på samme måde som amerikanske militær overtog opgaven at forsvare vesten mod

kommunismen (i 1947 erklærede England sig ude af stand til at finansiere den militære støtte til Grækenland og Tyrkiet). Samtidig overtog USA Englands økonomiske rolle i Latinamerika og senere – som vi så i forrige kapitel – Englands interessesfærer i Mellemøsten.

Videre sørgede USA for at IMF tilgodeså dets interesser. Alle var enige om at det nye system skulle sikre stabilitet, men skulle det være kreditorlande som USA eller debitorlande som England, der tilpassede sig og dermed betalte prisen? England ønskede naturligt nok det første, og anbefalede derfor at overskudslande skulle gøre en indsats for at komme af med overskuddet ved at føre en ekspansiv politik, der kunne opsuge eksport fra resten af verden; samtidig ville man have en stor fond, der kunne yde lån til underskudslande. USA mente derimod at debitorer skulle komme underskuddet til livs ved at føre en restriktiv politik. Og USA kunne dengang sætte betingelserne og afgøre udfaldet af forhandlingerne.

Dette er i korte træk det amerikanske hegemonis fødselsproces. Sejren over det Britiske Imperium blev vundet lige så fredeligt som sejren over kommunismen 40 år senere, i begge tilfælde fordi modstanderen var udmattet og svækket.

Imperiers og hegemoniers økonomiske funktionsmåde

Vi vender nu tilbage til det Britiske Imperium. Hvordan kørte systemet rundt, rent økonomisk?

England eksporterede industrivarer og importerede landbrugsvarer samt råstoffer til industrien. Nettoresultatet blev imidlertid et stort og stigende handelsunderskud i forhold til omverdenen (som USA i dag), bl.a. fordi industrivarer faldt i pris i forhold til råvarer. Således steg underskuddet fra £116 millioner i 1873 til £187 millioner i 1883.

Underskuddet blev dækket på to måder. For det første af de såkaldte 'usynlige poster', dvs. de årlige indtægter fra shipping (Englands store handelsflåde) og fra de repatrierede afkast fra den engelske kapitaleksport (renter og profit); disse poster betyder meget lidt (netto) i USA's aktuelle regnskab med udlandet. For det andet ved at Indien, der havde underskud i forhold til England, havde overskud i forhold til Asien, især takket være salg af opium til Kina efter at dette land var blevet åbnet i opiumskrigen (i 1870 bestod halvdelen af Kinas import af opium); dermed fik *Imperiet* overskud. Indien var en guldmine ('Imperiets perle'), der finansierede mere end 40% af Englands underskud; derfor var militær kontrol med Indien af så central betydning. Imperiet kompenserede dermed for det forhold at England var ved at tabe i den økonomiske konkurrence med Tyskland og USA.

Hvis man tænker på det Britiske Imperium som en forretning var der altså, alt i alt, hvert år et overskud.

Hvem forvaltede overskuddet? Før 1. Verdenskrig var det meste af verden på guldfod, dvs. guld var den overordnede og ultimative 'reservevaluta', suppleret af Sterling. Guldet koncentreredes i City. Hertil overførtes bl.a. det guld, som Indien tjente i kraft af sit overskud på varehandlen med Asien; det var udbytning i håndgribelig forstand.

Hvordan investeredes overskuddet? Det skete i form af en meget betydelig kapitaleksport. Den gik til USA, Europa, Latinamerika og Imperiet; tendensen frem til 1914 var at Europas andel faldt, USA's og Indiens var stabil, mens Latinamerika og de 'hvide kolonier' øgede deres andel. England koncentrerede sig altså i stigende grad om Imperiet (det gælder i øvrigt også varehandlen). I 1913 var kapitaleksporten vokset til £225 millioner, hvoraf halvdelen gik til Imperiet, især de 'hvide kolonier'. Kapitaloverførslen til de egentlige fattige lande var altså af begrænset omfang, men den finansierede trods alt et indisk jernbanenet.

Alt i alt fungerede Imperiet altså på den måde, at der var overskud på de løbende poster og underskud på kapitalposterne; den likviditet, man årligt opsugede, blev givet tilbage til verden i form af kapitaleksport. England var for så vidt en ansvarlig hegemon, der forsynede

verdensøkonomien med den nødvendige likviditet. Men med til billedet hører altså også, at England udbyttede især de ikke-hvide kolonier.⁵

I modsætning til datidens England har nutidens USA overskud på kapitalposterne, dvs. man *importerer* kapital. Hvor England opbyggede et stort tilgodehavende i forhold til omverdenen, har USA opbygget verdens største gæld.

Det engelske system forekommer naturligt; som et af datidens rigeste lande havde det overskud af kapital (overskudskapacitet) og eksporterede derfor kapital. Det er mere mærkeligt at vore dages rigeste land suger kapital til sig. Det er ikke et system, der fremmer global lighed og for så vidt stabilitet. Det store spørgsmål er imidlertid, hvordan det amerikanske hegemoni overhovedet kan fungere.

Det engelske system fungerede meget enkelt. Imperiet udgjorde en fast politisk og militær ramme omkring en handel, der kunne struktureres til fordel for England, og omkring udenlandske investeringer, der sikrede et solidt greb om koloniernes økonomi. England kunne kontrollere Imperiet, fordi det var kreditor mens kolonierne var debitorer. Realøkonomisk mistede landet stadig terræn til USA og Tyskland, men kompenserede ved at stramme grebet om det internationale finansielle system; City rådede over det meste af datidens guld – ankeret i datidens system – mens Sterling fungerede som reservevaluta.

Sidstnævnte mønster – at finansielt hegemoni opvejer realøkonomiske mangler – gælder også nutidens amerikanske verdenssystem, men derudover er kontrasten slående, fordi USA opretholder magten ved at være verdens største *debitornation*.

Indtil 1971 fungerede det amerikanske hegemoni som det britiske, fordi Dollaren var forankret i guld. USA's realøkonomiske svaghed, med lav produktivitet og store udgifter til Vietnam-krigen betød imidlertid at guldet strømmede ud af landet og truede Dollarens globale rolle. Men hvor England i den tilsvarende situation efter 1945 måtte kapitulere, formåede USA at vende svagheden til styrke. Det kunne man, fordi Europa og Japan var splittet og ikke udgjorde en samlet naturlig arvtager, men også fordi USA – modsat England i 1945 – var militær hegemon og uundværlig i forsvaret mod Sovjet; faktisk truede USA i 70'erne med at trække tropperne hjem fra Tyskland ('for dyrt'), hvis tyskerne ikke makkede ret på det finansielle område. Kun Frankrig (De Gaulle) satte trumf på kravet om en mere ligelig verdensorden ved i stor stil at sælge Dollars for guld. England havde aldrig, selv ikke i Imperiets storhedstid, en tilsvarende militær overvægt. Ved hjælp af flåden og diverse støttepunkter såsom Gibraltar og Malta beherskede England havene og dermed forbindelsesvejene, men landhæren var ikke stærkere end Tysklands eller Frankrigs; overfor kontinentaleuropa optrådte England blot som 'off-shore balancer', dvs. man støttede den svagere magt mod den stærkere (fra slutningen af 1800-tallet Frankrig mod Tyskland) for at neutralisere en militær trussel fra Europa.

Det amerikanske hegemoni opretholdes imidlertid ikke kun med bajonetter. Der må også være finansielle muskler.

Enhver kan forstå, ikke mindst i de fattige lande, at en kreditor har magt, men hvor ligger debtors magt? Det korte svar er at hvis du skylder banken 50.000 kr har *du* et problem, men skylder du den 50 mio kr har *banken* et problem. Det længere svar blev givet i Kapitel 5. Heraf fremgik imidlertid også, at skønt USA's kreditorer har en umiddelbar interesse i at finansiere USA – for at holde Dollarens værdi og dermed deres egen konkurrenceevne oppe – er det dybt utilfredsstillende ikke at kunne bruge sit handelsoverskud til noget produktivt. Japan har under Koizumi lagt sig meget tæt op af USA, både politisk, militært og økonomisk, så fra den side skal der ikke forventes noget oprør mod den amerikanske verdensorden. EU har umiddelbart den største interesse i et andet system, hvor Euroen har samme internationale status som Dollaren, men EU er for tiden svagt. Kina – formentlig i alliance med Rusland – er

den åbenbare trussel, og her kan vi som nævnt iagttage tendenser til at bryde afhængigheden af eksport til USA.

Men som det også blev nævnt er der udover de officielle investorer også de private, og de ledes alene af profitmotivet. Her er spørgsmålet om USA i fremtiden vil være en god forretning. Det ordinære afkast (renter og dividender) er ret lavt, mens sikkerheden til gengæld er høj; men først og fremmest ledes disse investorer af muligheden for kapitalgevinster. Det kræver at kurserne på Wall Street stiger støt, og det kræver at Dollaren forbliver stærk. Om et sådant scenarium virkeliggøres er det umuligt at spå, bl.a. grundet spekulationens natur: Hvis tilstrækkeligt mange *tror* på dette, vil de sende kapital til USA, hvilket vil forvandle troen til virkelighed. Mange økonomer tager det for givet at underskuddet er uholdbart og med sikkerhed vil presse Dollaren ned til det niveau, hvor underskuddet er afviklet, fordi amerikanske selskaber nu igen kan konkurrere; i sin konsekvens indebærer dette synspunkt at dagene er talte for det amerikanske finansielle hegemoni. Men det er ikke givet at denne teori om bestemmelsen af valutakursen holder i vore dage.

Lad os anskue sagen fra en lidt anden vinkel.

Det Britiske Imperium gav England umådelige fordele, men der var også omkostninger, mest umiddelbart i form af militærudgifterne. Faktisk brugte England kun 2,5% af BNP på militær, men alligevel oplevedes udgifterne som så tyngende at man stedse lagde pres på de 'hvide kolonier' om at bidrage. USA's udgifter på dette område er langt større, også relativt set; hvis alt indregnes er de som tidligere nævnt på godt 5% af BNP, dvs. kun marginalt mindre end de donationer USA modtager i form af udlandets finansiering af underskuddet. En simpel cost-benefit analyse synes således at vise at hegemoniet er en dårlig forretning, med lav profitrate.

Dermed overses imidlertid en vigtig ting. Militærudgifterne er ganske vidst 'costs' for det amerikanske samfund, for selv om udlandet i sidste instans betaler, havner regningen i første omgang hos de amerikanske skatteydere. Men de er 'benefits' for militærindustrien.⁶ Så udfaldet af regnestykket afhænger af, hvem der regner.

Hegemonens opgaver og USA's løsninger

Vi har nu betragtet det amerikanske hegemoni fra omverdens og fra USA's synsvinkel. Lad os nu se det lidt fra oven. Det argumenteres ofte at alle parter har en interesse i et stabilt globalt system og at dette kræver en hegemon. Gammeldags magtbalance kan man ikke stole på, som illustreret i 1914, og 30erne viste at fravær af en hegemon kan lede til ekstremisme. Ud fra denne betragtning er USA's nuværende rolle i systemet først og fremmest at sikre stabilitet.

Det indebærer for det første at landet skal være den globale politimand, der sørger for at spillereglerne overholdes. Det kan siges at USA spillede denne rolle i 90erne, men det er mere tvivlsomt i dag. Bush-administrationens neokonservative idealister er udtrykkeligt modstandere af stabilitet; stabilitet indebærer status quo, men deres projekt er at omforme verden i USA's billede, altså gennemtvunge demokrati og markedsøkonomi, American Style, om nødvendigt gennem krig og efterfølgende 'nation building'. Men en revolutionær er det modsatte af en politimand. Administrationen indeholder også realister som Cheney og Rumsfeld, og de synes for tiden at dominere; de fokuserer alene på den nationale interesse, men det betyder at også de mangler det nødvendige mål af ansvarsfølelse overfor det globale system som sådan. Og det er fælles for de to fløje at internationale spilleregler – Folkeretten – ikke anerkendes, og uden en lovtekst at holde sig til er politimanden ikke politimand.

For det andet skal hegemonen sørge for at systemet kører økonomisk. Det betyder traditionelt at sørge for international likviditet og – i en krisesituation – at være ’låner i sidste instans’ (lender of last resort), som centralbanken er det i den nationale økonomi. Formelt ligger ansvaret for det finansielle system hos IMF, men denne organisation er kontrolleret af USA; med 18% af stemmerne kan USA veto’ e større beslutninger, og i praksis har IMF fulgt de amerikanske politiske prioriteringer.⁷

USA har leveret likviditeten i form af Dollars, og efter 9/11 organiserede landet et internationalt beredskab, der succesfuldt forhindrede panik ved at sørge for den nødvendige likviditet i de kritiske dage efter angrebet. På den anden side kan USA ikke beskrives som ’lender’, hverken i første eller sidste instans. Tværtimod er USA verdens ’borrower’ nr. 1. USA’s globale økonomiske funktion er derfor i stedet, har man sagt, at være ’forbruger i sidste instans’ (consumer of last resort). Ved til overmål at importere fra EU, Kina og Japan sikrer USA global makroøkonomisk ligevægt ved at levere den ekstraefterspørgsel, der sikrer global ligevægt mellem udbud (produktion) og efterspørgsel. Ud fra en rettighedsfilosofisk norm er USA måske en parasit, men utilitaristisk betragtet er landets ’overforbrug’ godt for alle.⁸ Det åbenbare modargument er naturligvis at spørge, hvorfor det skal være verdens rigeste land, og ikke fx den fattige verden, der skal spille den behagelige rolle som ’forbruger i sidste instans’.

Den indre trussel

Det Britiske Imperium faldt ikke grundet indre opløsning, men fordi det engagerede sig i to verdenskrige, som det ikke havde råd til at føre. England var et udpræget klassesamfund, men arbejderklassen formåede efterhånden at organisere sig og hæve sin levestandard. For så vidt tog den del i gevinsterne fra Imperiet, og Lenins teori om at disse goder kun kom det såkaldte ’arbejderaristokrati’ – der angiveligt var reformismens materielle basis – holder næppe.

USA har foreløbig været i stand til at finansiere sine krige og øvrige sikkerhedsopgaver, men kan det sikre stabilitet på de indre linier? Som vi så i Kapitel 3 har størstedelen af den amerikanske befolkning ikke fået noget udbytte af det amerikanske hegemoni. Gevinsterne er tilfaldet en ret begrænset gruppe, hvor mange er blevet umådeligt rige. Her er det nærliggende at parallelisere til Romerriget, hvor overklassen i nedgangstiden blev stedse mere asocial; den trak sig tilbage til latifundierne, ligesom de rige i USA lukker sig inde i bevogtede ghettoer, og den reducerede sine skattebidrag, på samme måde som den amerikanske overklasse har gjort det siden 1980, og især under Bush Junior.

Ideologi og værdi- og identitetspolitik er vældige kræfter, men kan de i længden aflede opmærksomheden fra virkeligheden?

NOTER

¹ Det meget omtalte – og meget dyre – 'stjernekrigsprojekt' er blevet kritiseret for at være ineffektivt, fordi det ikke kan redde USA ved et massivt atomangreb. Det er imidlertid heller ikke formålet. Formålet er efter et amerikanske 'first strike' at opfange de få missiler, der måske har undsluppet destruktion.

² Det er i øvrigt værd at bemærke at Chamberlain ligesom Theodor Roosevelt forbandt den imperialistiske iver med en progressiv indenrigspolitik. Han søgte, med et vist held, at appellere til arbejderklassen og forklare den at imperialismen gav billige forbrugsvarer og sikker afsætning, dermed sikker beskæftigelse. Den samme holdning finder vi hos den moderne liberalismes teoretiker, John Stuart Mill, der forbandt sympati for arbejderklassen med en pro-imperialistisk holdning, og i overensstemmelse med sin elitære demokrati-opfattelse, kaldet 'udviklingsdemokrati' (de brede lag i England var for uoplyste til at få valgret), gik han ind for 'oplyst despoti' i forhold til barbariske og semi-barbariske folk (Wood 1983, ss. 10ff).

I de få tilfælde, hvor det søges godtgjort at Imperiet gavner de 'halv-vilde', ud over på det moralske plan, henvises der gerne til at England undertrykte det tidligere anarki og skabte fred i Indien; fx skriver den berømte engelske økonom, Alfred Marshall, at Indien til gengæld for værdioverførslerne til England fik en billig regering og en god forsyning med unge, energiske englændere! (de Cecco 1984, ss. 72). Mere generelt hævdes det, at England står for frihed, hvorfor en udvidelse af imperiet ikke betyder en 'vækst i tvang, men en vækst i frihed', som det hedder med jernhård logik hos en af tidens økonomer, J.C. Nicholson (cit. fra Wood 1983, ss. 149). Samme tankegang kan man i dag finde hos de 'demokratiske imperialister' (herunder Wolfowitz) blandt USA's neokonservative.

³ Somme tider gav det sig barokke udslag, fx i Nicaragua. Her regerede José Santos Zelaya, der i 1909 uklogt afviste amerikanske ønsker om baser og forretningskoncessioner. Så han skulle fjernes og det blev han; USA fandt frem til en vis Adolfo Díaz, hvis succesfulde oprør man støttede. Da det var klar, inviteredes oprørets ledere ombord på et amerikansk krigsskib, hvor de skrev under på en aftale. Et af punkterne var at der skulle sammensættes en forfatningsgivende forsamling, idet det samtidig stipuleredes at denne skulle udnævne Díaz og en anden oprørsleder som vicepræsident og præsident; det blev ikke gjort klart, hvorfor en forsamling var nødvendig, når dens beslutninger var forudbestemt, men svaret er selvfølgelig det ideologiske hensyn. Et andet punkt var i øvrigt at Nicaragua *skulle* optage et lån hos amerikanske banker. Hvorfor denne tvang? Fordi landets toldindtægter skulle tjene som sikkerhed for lånet, hvilket så igen gjorde det naturligt at USA overtog landets toldvæsen.

⁴ Et udvalg:

Syrien 1948: CIA kup mod en nationalistisk regering, der krævede for meget for at lade en olierørledning fra Saudi Arabien til Middelhavet gå igennem landet. – Guatemala 1953: Militær støtte til et kup mod den demokratisk valgte Arbenz regering, der havde legaliseret fagbevægelsen, hævet minimumslønnen og gennemført en sociallovgivning, hvilket stred mod United Fruit's interesser. Dråben blev uddeling af jord til bønderne, fordi noget af jorden tilhørte selskabet, som fandt den tilbudte erstatning for lille. Den nye regering forbød fagforeninger og tog stemmeretten fra analfabeter (70% af befolkningen). – Iran 1953: CIA kup mod den demokratisk valgte Mossadegh, der havde nationaliseret olien. Resultatet blev Shahens diktatur (og at England måtte dele olien med USA). – Cuba 1961: Støtte til mislykket invasion i Svinebugten. – Chile 1973: CIA støtte til Pinochet's kup mod den demokratisk valgte præsident Allende. – Nicaragua 1986-89: Økonomisk og militær støtte til de contraer, der bekæmpede den demokratisk valgte (i 1986) Sandinist-regering.

⁵ For disse kolonier var imperialismen en økonomisk katastrofe.

Indien blev tvangliberaliseret, således at engelske produkter – især tekstiler – frit kunne importeres og udkonkurrere lokal produktion, mens indiske industrivarer blev udelukket fra det engelske marked for ikke at genere fabrikkerne i Birmingham; det var altså det samme mønster, som vi kender i dag, hvor de fattige lande tvinges til at liberalisere, mens de rige lande fastholder protektionismen. Resultatet var at den blomstrende indiske industri, der omkring år 1800 havde været på højde med den engelske, blev ødelagt og den indiske fattigdom grundlagt; ca. 1825 var afindustrialiseringen i det store og hele gennemført og Indiens rolle som leverandør af råstoffer til den engelske tekstilindustri cementeret. Formelt var Indien åbent for alle, grundet den lave told, men da englænderne sad på økonomien, bankerne og administrationen, var andre lande, herunder Tyskland, reelt udelukket.

Generelt kan det diskuteres, hvor meget imperialismen betød for væksten i nutidens rige lande, men det er givet at den var skadelig for hvad der i dag er de fattige lande. Bairoch anslår at levestandarden – BNP pr. indbygger – i 1750 var lidt mindre i Europa end i resten af verden, nemlig \$182 versus \$188; i år 1900 var dette vendt til \$540 versus \$175 (Bairoch 1981, s. 7). Mellem 1860 og 1913 faldt de afhængige landes andel af verdens industriproduktion fra godt 1/3 til under 1/10; absolut var industriproduktion pr. indbygger i 1913 faldet til 1/3 af niveauet i 1750 (Bairoch/Kozul-Wright 1998, s. 52).

⁶ I denne forbindelse er det værd at bemærke at USA's militære indsats i stigende omfang privatiseres; det er blevet mere udbredt at sikkerhedspersonel, fx i Irak, hyres hos private selskaber. I det Britiske Imperium var tendensen den modsatte. Indtil midten af 1800-tallet varetog East India Company administration og sikkerhed i Indien, men det gav så mange problemer at det offentlige tog over.

⁷ Eksempler: Da USA efter nederlaget i Vietnam i 1975 boycottede dette land, fulgte IMF op med at indstille lån, og da USA engagerede sig i Pakistan i 2001 og i Irak i 2003 trådte IMF til med lån til de pågældende regeringer. Det vigtigste eksempel er IMF's assistance ved åbningen af Østasien for vestlig og især amerikansk kapital efter krisen i 1997/98.

⁸ Tankegangen minder meget om Malthus' argumentation overfor Ricardo, der fordømte jordejerne som uproduktive snyltere: Måske, men uden købekraften fra jordrenten kan systemet ikke køre rundt. Tankegangen er i princippet Keynesiansk, men i den socialdemokratiske version af Keynesianismen var indskrevet at god løn til arbejderne ud over at være samfundsgavnligt også var retfærdigt.